

Antropologie občanské společnosti

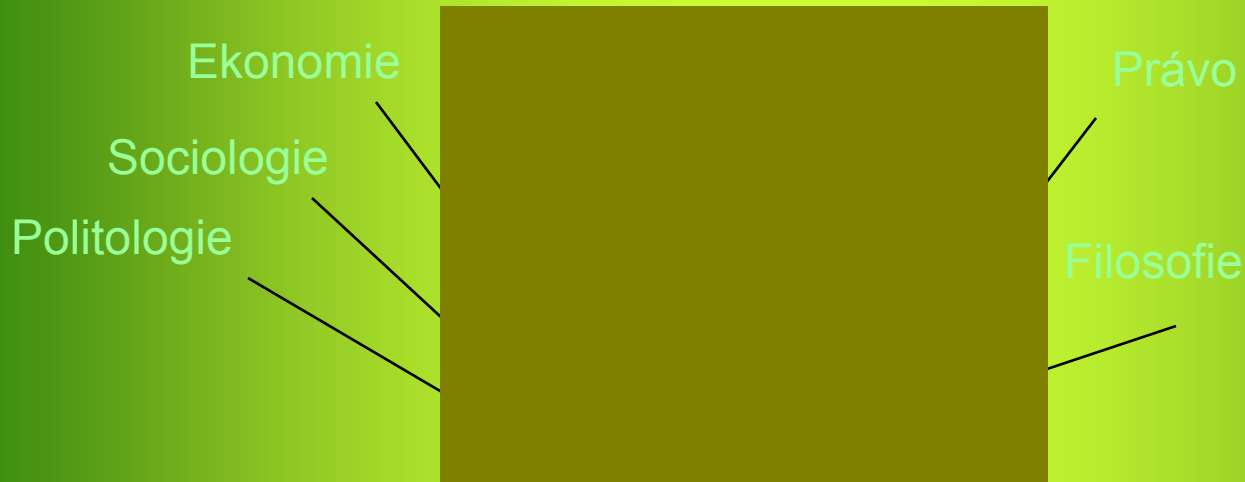
podzim 2009

1. Občanský sektor. Vymezení občanské společnosti, občanského sektoru, antropologie občanské společnosti.

Mgr. Alena Řiháková
alkari@centrum.cz

Studium občanské společnosti

- **Multidisciplinární** přístup: antropologie, ekonomie, filosofie, politologie, právo, sociologie,...
- Antropologie využívá **transdisciplinární** přístup ➡ tj. poznatků různých vědních oborů.
- Často nejasná terminologie spojená s různými přístupy, pojetími a názory.

Klíčové termíny

- **Nestátní neziskový sektor (angl. non-profit):** neziskovost, nestátnost.
- Institucionálně: nadace, nadační fondy, občanské společnosti, (církevní právnické osoby), obecně prospěšné společnosti.
- Působení: školství, zdravotnictví, sociální práce, kultura.
- Rozvinutost sektoru je indikátorem rozvoje společnosti.

Klíčové termíny

- **Občanský sektor:** jeden ze sektorů národního hospodářství; nestátnost, neziskovost, institucionalizovanost, dobrovolnost.
- Právnícké osoby s právy a povinnostmi.
- Subjekty občanského sektoru nahrazují v moderní společnosti struktury příbuzenské, stavovské a církevní, klíčové ve společnostech tradičních.

- Odlišnost **občanského sektoru** od jiných segmentů občanské společnosti (Bergrová):

Fragmentárnost (postrádají komplexní řešení problémů, přínos a vstupy jsou dílčí)

Různorodost (přístup vychází z organizací k řešení problémů vychází z různých pohledů, názorů, stanovisek)

Vztah k moci (neusilují o výkon moci)

- Charakteristické rysy (Sokol):

Spontánnost

Rozmanitost

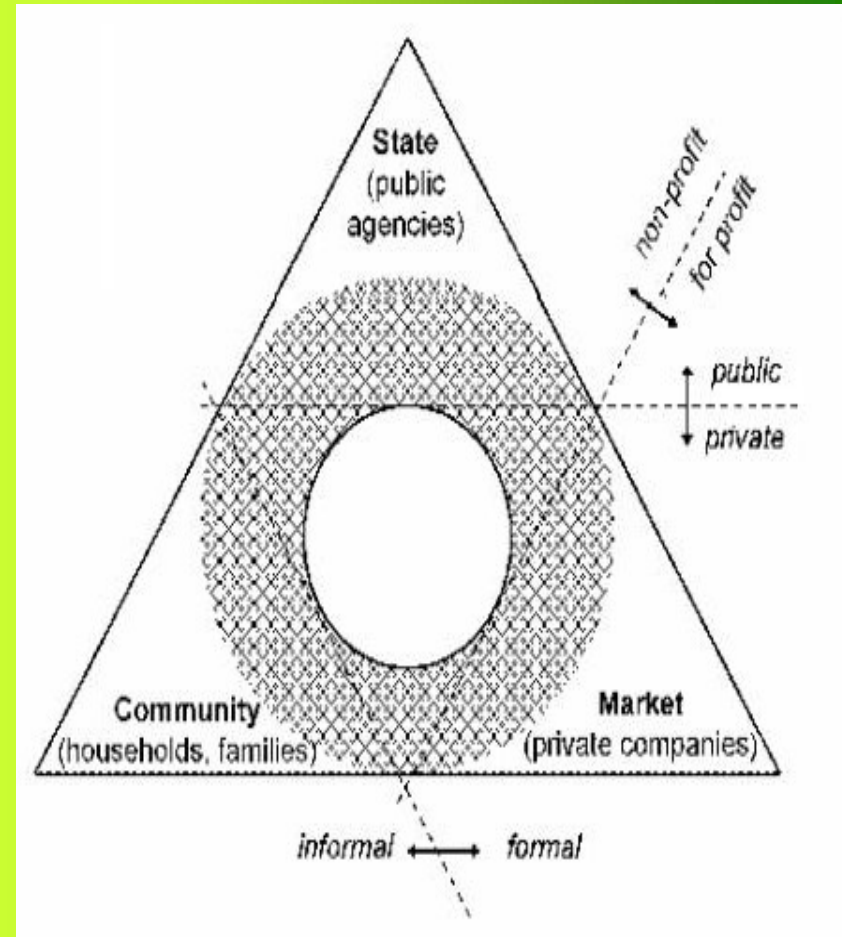
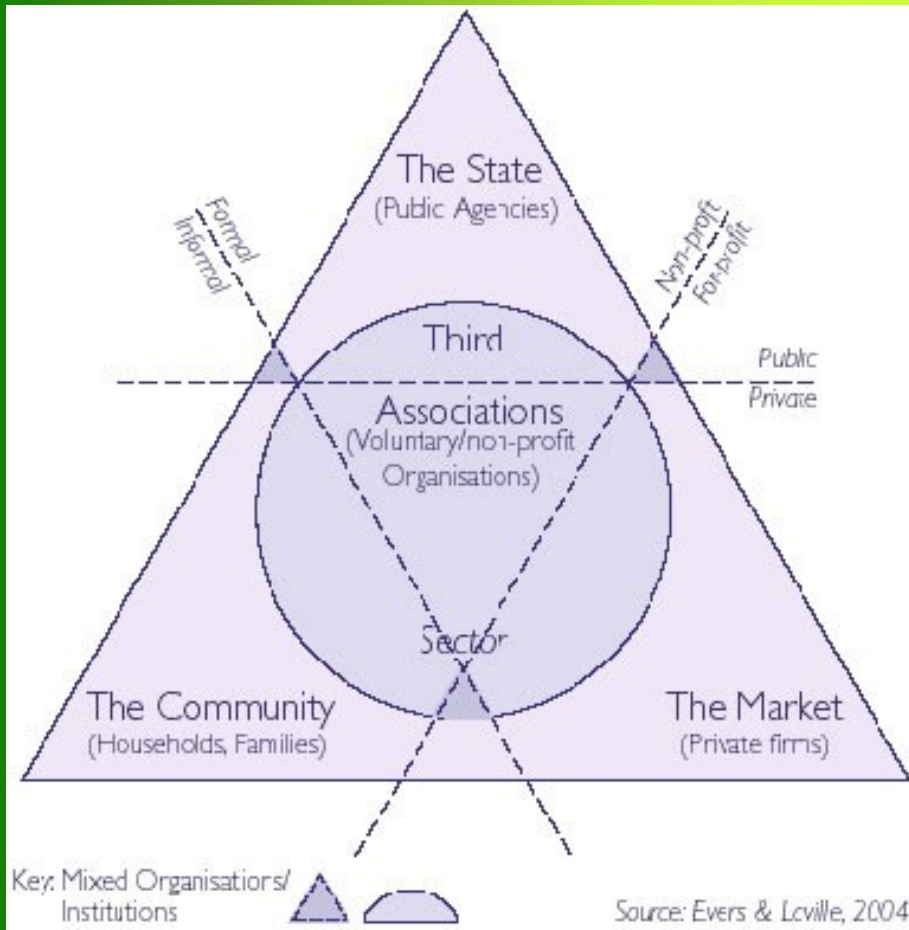
Veřejný zájem

Občanské prostředí

Klíčové termíny

- **Třetí sektor:**
- mimo nevládní neziskové organizace zahrnuje i organizace příspěvkové, rozpočtové, odbory, politické strany a hnutí, zájmová sdružení právnických osob, družstva (pokud jsou zřizována za jinými účely než podnikání), nepodnikatelské obchodní společnosti (například společnosti s ručením omezeným, pokud jsou zřízeny k jiným účelům než podnikání), případně i právnické osoby zřizované samostatnými zákony (například Česká akademie věd, Česká televize, Český rozhlas).

Klíčové termíny

Pestoffův trojúhelník

Klíčové termíny

Národní hospodářství

Ziskový (tržní)
sektor (a.s.,
s.r.o., v.o.s.,...)
Hlavní motiv: zisk.

Neziskový (netržní) sektor

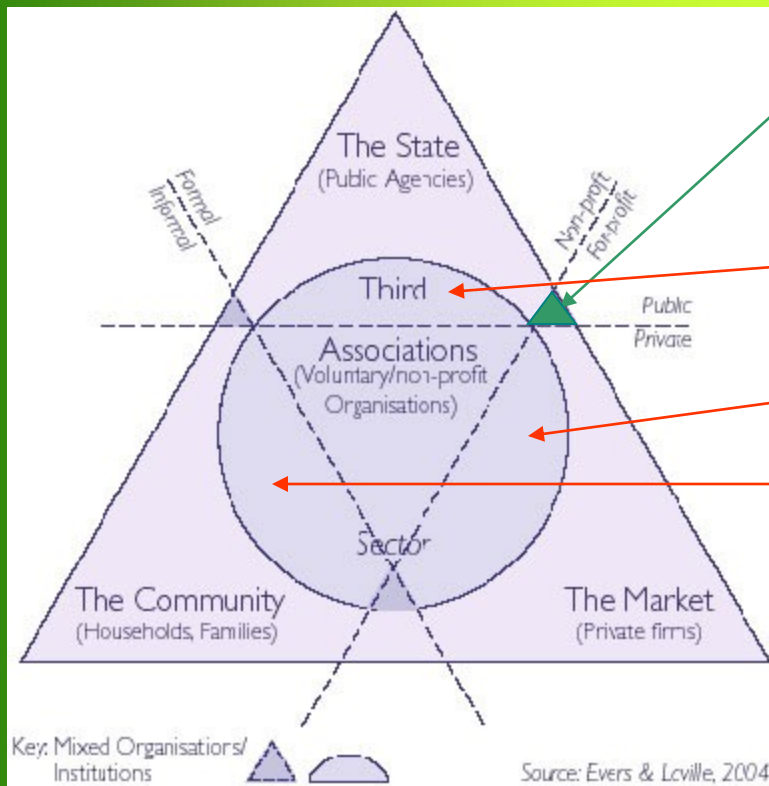
Sektor domácností
*Neziskové, neformální,
soukromé.*

Sektor nestátní
(třetí sektor)

Sektor veřejný
*Rozhoduje se v něm
veřejnou volbou,
podléhá veřejné
kontrolě, řízen
veřejnou správou,
financování: veřejné
finance. PO
(příspěvkové
organizace)*

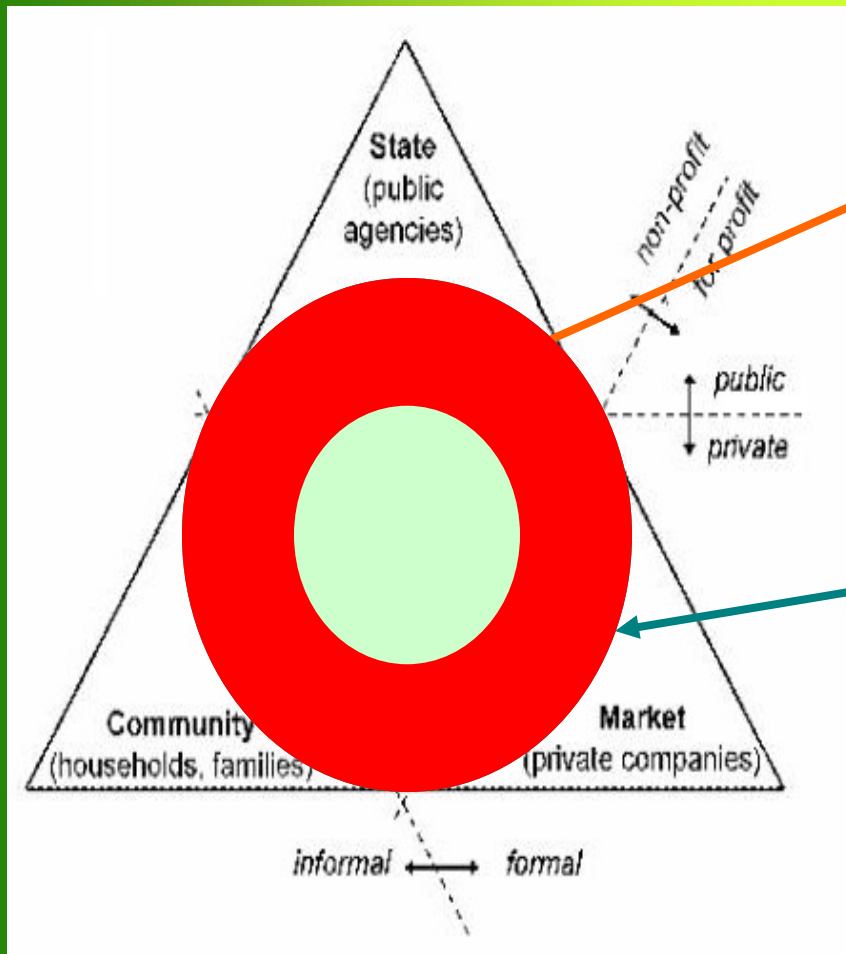
Pokuste se vymyslet konkrétní příklady institucí jednotlivých sektorů.

Klíčové termíny

- **Smíšené organizace:**
soukromá střední škola
- **Hraniční organizace:**
Profesní komory, veřejné vysoké školy
Obchodní společnosti
Společenství vlastníků bytových jednotek

Klíčové termíny

Šrafovaná oblast: sociální podniky s průnikem do sektoru ziskového, komunitního a veřejného

Sociální ekonomika (občanský samosprávný mix sektor)

Klíčové termíny

- **Hranice mezi jednotlivými sektory jsou neurčité, jednotlivé sektory se ovlivňují, či dokonce prolínají.**

Vztahy

Stát – třetí sektor: finanční zdroje, regulace (zákony)

Soukromý ziskový sektor – třetí sektor: sponzorství, konkurence při získávání prostředků od státu

Domácnosti – třetí sektor: zdroj dobrovolníků, členské poplatky, domácnosti jsou klientem

Co je tedy „občanská společnost“?

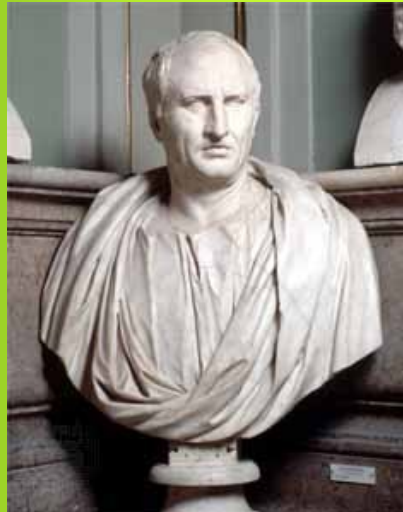
- (anglicky *civil society*), společnost lidí, kteří jsou si rovni před zákonem.
- Termín **občanská společnost** se ve společenských vědách objevuje pod vlivem přirozeněprávních teorií od 18. století. Bývá ztotožňován s vládou práva, kdy občané dodržují abstraktní pravidla při střetávání každodenních zájmů (*občanský étos*); na Západě je dnes občanská společnost všeobecně považována za záruku svobody a demokracie. Její členové se vyznačují nejen občanským partnerstvím, ale také rozvinutými obchodními dovednostmi.
- Mezi její hlavní formy se většinou řadí politická veřejnost a tržní hospodářství. Občanská společnost není pouhou společností občanů, není ani protikladem národní společnosti. Vzniká v procesu modernizace a označuje společenské a ekonomické uspořádání, zásady a instituce mimo rámec státu. Je sférou společenské autonomie samoorganizace mimo sféru politické moci. Občanská společnost stojí v distinkci vůči státu, to znamená, že má mimopolitický statut, má nicméně politickou relevanci.
- Zájmy a priority vycházející z prostředí občanské společnosti jsou pro politickou sféru normativní, závazné. Žádná vláda nemůže v demokraciích vládnout střednědobě v rozporu s veřejným míněním, od kterého se požaduje nezávislost, které se vytváří v mimopolitické občanské společnosti, tedy mimo sféru politické moci a nemělo by být politickou mocí zprostředkováno. Občanská společnost je tedy oblastí institucí, organizací a jedinců v prostoru mezi rodinou, státem a trhem, v prostoru, ve kterém se lidé mohou dobrovolně sdružovat s cílem prosadit společné zájmy.
- *Občanský étos: V liberálních demokraciích označení mravního řádu či principu, který se vyznačuje občanským partnerstvím, tj. vzájemným uznáním občanů jako hodnotných, svobodných a suverénních jednotlivců a dodržováním obecných pravidel v každodenním střetávání jejich zájmů.*

Občanská společnost a antropologie

- **Občanská společnost** - prostor mezi rodinou, státem a trhem; občanský sektor, ve kterém se rozvíjí občanská kultura, altruismus, dobročinnost, solidarita a filantropie.
- Subjekty – nestátní neziskové organizace – vytvořené občany, které nemají za cíl vládnout ostatním lidem nebo dosahovat zisk: cílovou funkcí v občanském sektoru je přímé dosažení užitku, plnění vytčených cílů definovaných jako poslání organizace.
- Antropologie zejména
zkoumá, jak tyto organizace v moderní občanské společnosti nahrazují rodinné i příbuzenské vztahy a vazby typické pro společnosti tradiční.
napomáhá v oblasti „sociální inkluze“ – například přijímání, začleňování lidí odlišných hodnot, tradic, kultur.
popisuje zkušenosti, kultury národnostních menšin, navrhuje konkrétní formy, jak sbližovat národnostní skupiny (vytváření organizovaných skupin s podobnými hodnotami, zájmy, oddělené od státu...)

Koncept občanské společnosti

- *Koncept (pojetí, uchopení tématu): normativní (určující závaznou normu, co je třeba, co je povinné) a empirický (založený na zkušenosti).*
- **Antika-konec 18. století:**
Termín občanská společnost (lat. *civilis societas*) synonymem městské politické společnosti či státu.
Tento význam vtisknut M. T. Cicerem (106-43 př. n. l.), znovu užíván kolem roku 1400.

Koncept občanské společnosti

- V **pozdně novověkých koncepcích** je pojem občanské společnosti protikladem necivilizovanosti (vlastní despotickému a hypotetickému přirozenému způsobu vlády) – opakem je stav vlády práva, vztahy a spory jsou upraveny právem, převládá slušnost a občanské partnerství.
- Občanská společnost: městský způsob života, aktivní občanský život, obchodní dovednosti, výrazný morální náboj a etická sféra života.
- Klíčové je oddělení občanské společnosti od státu.

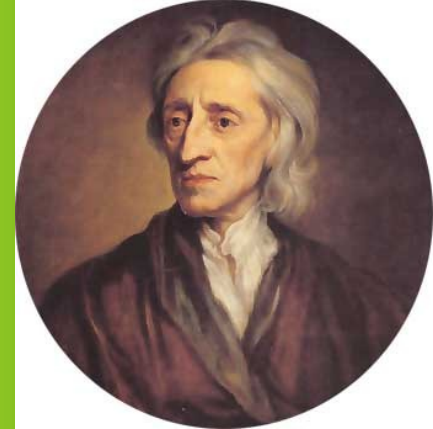

Koncept občanské společnosti

- Dle Ch. Taylora (1988): společenský a mocenský řád středověké Evropy obsahuje klíčové předpoklady vzniku OS v moderním slova smyslu, resp. distinkce státu a OS
- Středověká představa společnosti:
- 1. politická autorita jen jedním z mnoha orgánů (*/starověk-feudální vazby, soudy, cechy, provinční privilegia*)
- 2. církve jako nezávislá společnost (2 ohniska moci duchovní a světská)
- 3. vývoj zákonné představy osobních práv – přirozenost feudálních vztahů autority (vzájemné povinnosti feudála a poddaného). Osobní právo jako právo přirozené (17/18. století)
- 4. existence relativně nezávislých samovládných měst
- ☞ 5. vláda monarchy s občasnou a nejistou podporou stavů

- Dle Maxe Webera příčinou vzniku *absolutních monarchií*: technické potřeby vlády a vznik odborného úřednictva...
- Návrat identifikace společnosti s její politickou organizovaností

Koncept občanské společnosti

<http://mrfootespage.com/Locke.htm>

- **John Locke (1632-1704)**

Definuje „vládu“ jako důvěru.

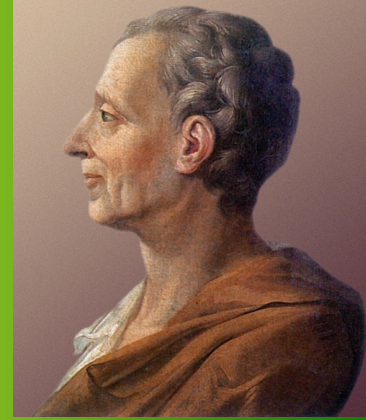
Společnost existuje před vládou, která bere individuum z přirozeného stavu.

Přirozený stav: člověk jedná dle přirozeného zákona, jeho provádění je v rukou každého člověka a má právo trestat přestupky proti němu. Přirozený zákon je v myslích lidí a pochopitelný rozumným tvorům. Člověk se vzdává výkonné moci přirozeného práva – prvotní smlouvou, z níž vzniká vláda. Ztrácí-li vláda důvěru nutí lidi opět jednat „svobodně“. Lidé zřizují vládu, neboť postrádají bezpečí osoby, života a majetku.

Komunita je postavena nad všechny politické společnosti lidstva – platí v nich přirozené právo, je to i transformovaná středověká představa osobních práv.

Občanská společnost je Lockovi synonymem společnosti politické.

Koncept občanské společnosti

- **Charles-Louis de Socondat Montesquieu (1689-1755)**

Monarchistická vláda je v jeho pojetí neodstranitelná, člověk s mocí má tendenci ji zneužívat, proto má být vláda omezena právem – **oddělení moci výkonné, zákonodárné a soudní.**

Svoboda není nezávislost, ale právo dělat to, co dovolují zákony.

Položil základ distinkce občanské společnosti a státu svým pojetím společnosti jako rovnováhy mezi centrální mocí a splotí poskytnutých práv.

Koncept občanské společnosti

- **G. W. F. Hegel (1770-1831)**

Občanská společnost v jeho pojetí: sféra mezi rodinou a státem.

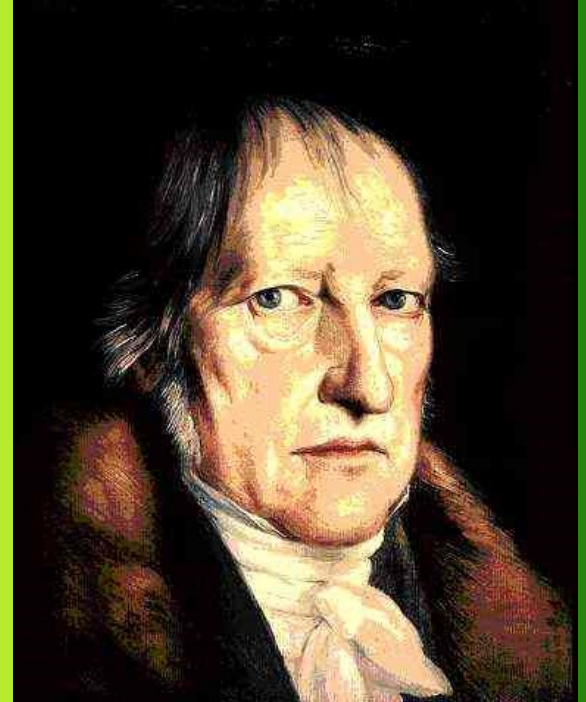
Důraz na samoregulující ekonomiku, hraje centrální úlohu na úrovni občanské společnosti.

Individuální práce jedince se proměňuje v obecný výsledek práce.

Občanská společnost se stává měřítkem dosaženého stupně lidskosti.

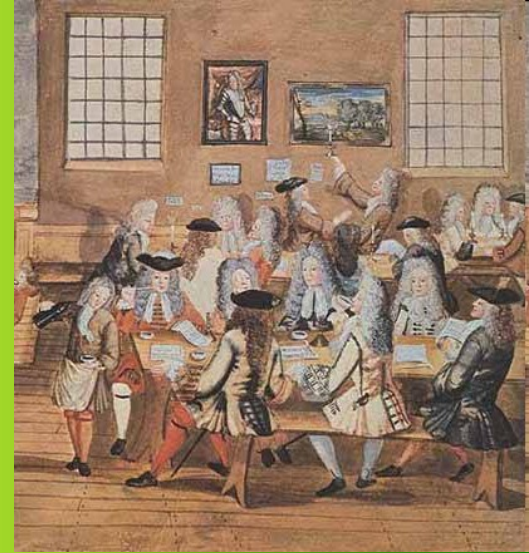
Dělbá práce-specializace-závislost: stavovská občanská společnost.

Korporace: přechod OS ke státu, otevřené pro propracující v odvětví, obecná vědomá činnost.

<http://www.psyco.com/memoriali/cultura/filosofistorie/filosofivite.html>

- V návaznosti na
- Locka: OS-existence volných sdružení, mimopolitičnost, nezávislost na politické moci, mimo stát.
- Montesquieuovskou tradici: společnost se strukturuje a koordinuje skrze sdružení nezávislá na státní moci, přičemž tyto asociace mohou státní moc zpětně vymezovat a ohýbat. Projevem OS je vlastní vláda občanů.
- Změny ve společnosti; Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Montesquieu, Ferguson a Smith (17.-18.století) – předpoklad vzniku moderního pojetí OS.

<http://www2.winthrop.edu/english/seasecs2009.htm>

Koncept občanské společnosti

- Význam dobrovolné, spontánní činnosti občanů ve veřejném zájmu začal vystupovat do popředí v 19. století...
- souvislosti:
 - růst moci státu (po VFR)
 - industrializace (spojena s hmotnou i mravní bídou)
 - sekularizace (Armáda spásy-křesťanský základ, nicméně vlastní, na církvi nezávislá organizace)
 - národní hnutí (České prostředí, kde národ nemá svůj stát).

<http://18-stoleti.navajo.cz/>

http://blogs.princeton.edu/writingart2/archives/2004/11/page_one.html

Společnost

Modernizace, urbanizace

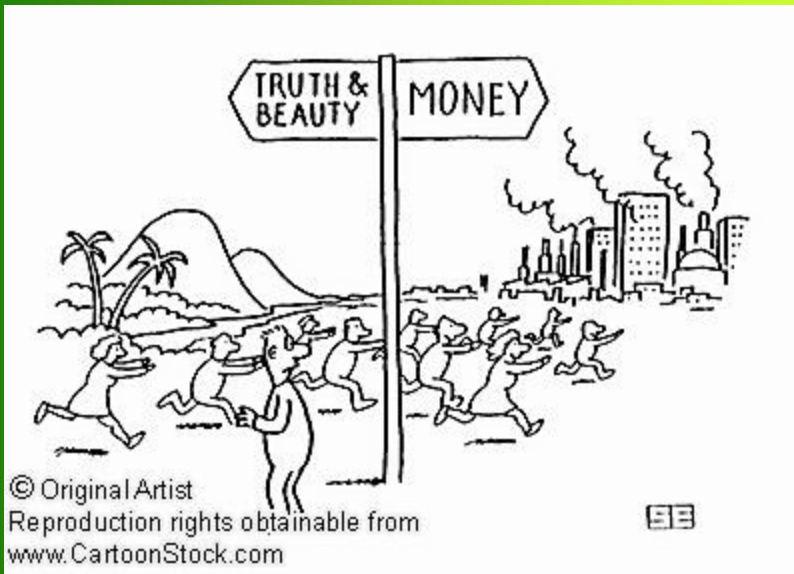
Mobilita

Na státu nezávislá hospodářská moc Zhroucení tradičních struktur místní organizace

Stmelování společnosti na základě
veřejné společné komunikace
Nosič: jazyk

A/ národní a jazykově homogenní státy
☞ posílení demokratických tendencí

B/ „nové národy“ se organizují mimo stát
☞ cíle: nejdříve kulturní a jazykové...
Poté politické

Koncept občanské společnosti

- **Empirický aspekt občanské společnosti (Müller, K.)**

- **Sociokulturní:**

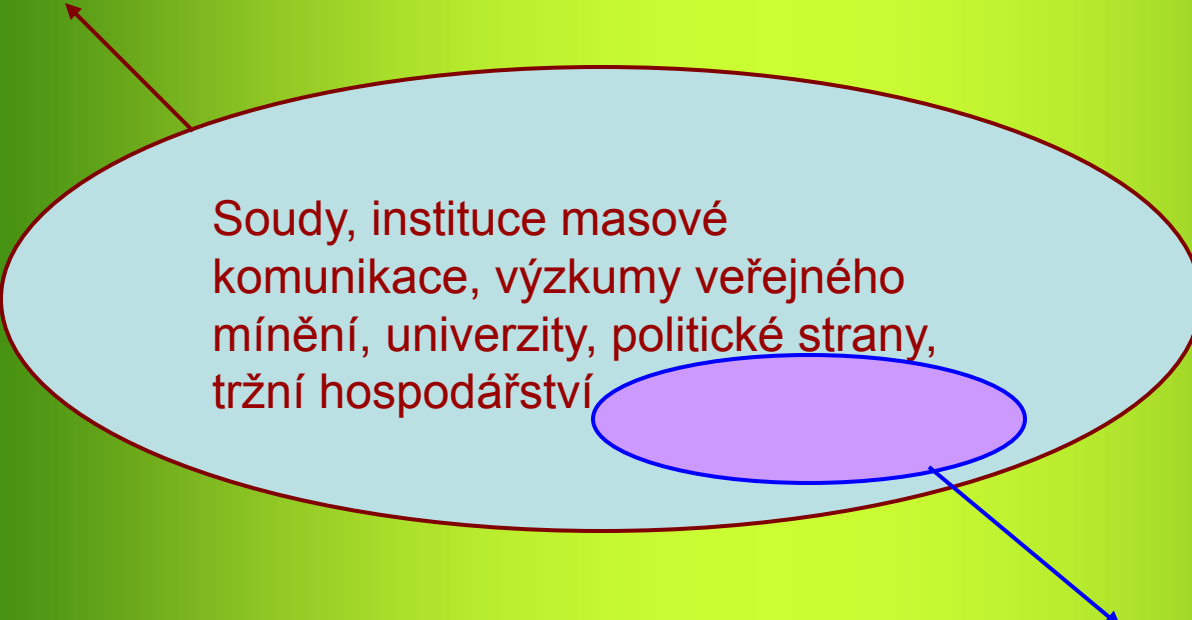
Generalisté (občanská společnost je typická omezenou a odpovědnou veřejnou autoritou - Gellner).

Maximalisté (občanská společnost je společnost minus stát, politická veřejnost i trh, *umbrella-like concept*, Keane, Taylor, Pithart, Havel, Šamalík).

Minimalisté („*Občanská společnost u těchto autorů označuje především doménu kulturních předpokladů, zažitých tradic, hodnot a norem, implicitně sdílených způsobů a mravů, jež podmiňují myšlení i jednání každého člena společnosti. Občanská společnost je zde synonymem hodnotového konsensu, rozvinuté komunity, jež je svázána těsnou sítí interpersonálních vztahů loajality, závazků a solidarity....*“ OS: odlišení od státu, ekonomiky a sfér, které neposkytují oporu pro vzájemnou solidaritu. Navazují na Alexise de Tocquevilla a Antonia Gramsciho. Tento přístup je využit pro vymezení antropologie občanské společnosti (Jeffrey Alexander).

- **Ekonomické čili redukcionistické pojetí** – současné podoby: levicové (socialismus, komunismus-beztrždní znamená bezkonfliktní), kapitalistické (minimalizace role státu, svoboda volby). Marx: OS výsledkem historického vývoje, stát je donucovací instituci, která odráží a rozvíjí konkrétní, historicky dané zájmy občanské společnosti.

Maximalisté, OS: synonymum nestrannosti, nositelka univerzálních a transcendentních hodnot. *Trh jako civilizující prostředek, OS nemyslitelná bez trhu. Trh posiluje sebevědomí, učí toleranci a smyslu pro pluralitu. Všechny velké organizace usilují o moc a vliv. OS je také oblastí egoismu, individuálního sobectví a svobodného naplňování soukromých cílů, nicméně je-li spojeno s odpovědností a občanským sebeuvědoměním → dynamická podpora. OS je konkurenční vůči demokracii.*

Soudy, instituce masové komunikace, výzkumy veřejného mínění, univerzity, politické strany, tržní hospodářství

Minimalisté

Sociologie, představitelé NNO: termín občanský sektor, občanská sféra

OS je protikladem státu a trhu, kteří nepodporují solidaritu a občanský étos. Odmítají taktéž církevní instituce. Hlavní formy OS: dobrovolné asociace a sociální hnutí.

Koncept občanské společnosti

- *Jeffrey C. Alexander a provázanost kapitalistické ekonomie a občanské společnosti: Kapitalistická ekonomie poskytuje občanské sféře výbavu, jakou je: samostatnost, sebe-kontrola, racionalita, rovnost, seberealizace, kooperace, důvěra...*
- *Na druhé straně tržní ekonomika a industrializace vytváří bariéry na cestě k občanské společnosti, a to ekonomickými nerovnostmi: třídní dělení, nezaměstnanost, chudoba, dvojitý pracovní trh...sociální problémy, polarizace občanské společnosti.*

Koncept občanské společnosti

- **Normativní aspekt:**

Nezávislost (obrana proti rozpínání státní moci) – **funkce ochranná**.

Vytváří společenské zdroje politické moci, **legitimizuje** stát a vládu.

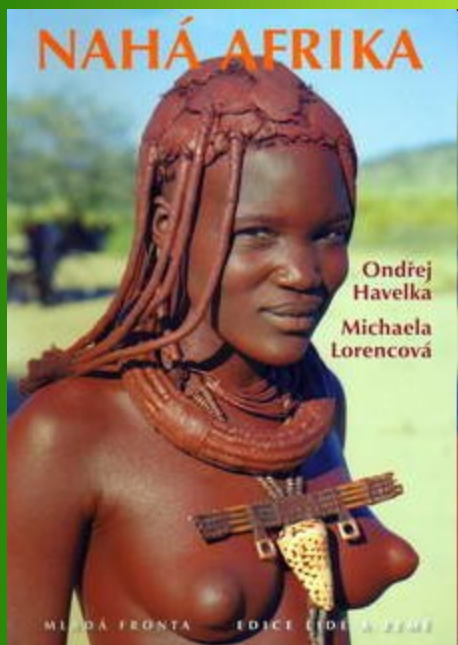
Participační funkce (zapojení občanů do správy veřejných věcí, *politická sdružení jsou dle Alexise de Tocqueville mezičlánkem mezi státem a občanskou společností*).

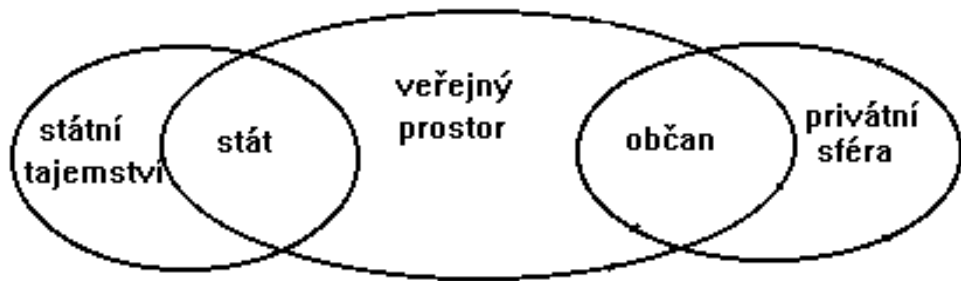
Vytváří vztahy přináležitosti a loajality, tj. funkce **integrační**.

☞ **Předpokladem je vyzrálá občanská politická kultura se smyslem pro zájmovou a názorovou pluralitu (tolerance, odpovědnost, autonomie, kompromisy)**

Zamyslete se nad konkrétními příklady jednotlivých funkcí občanské společnosti.

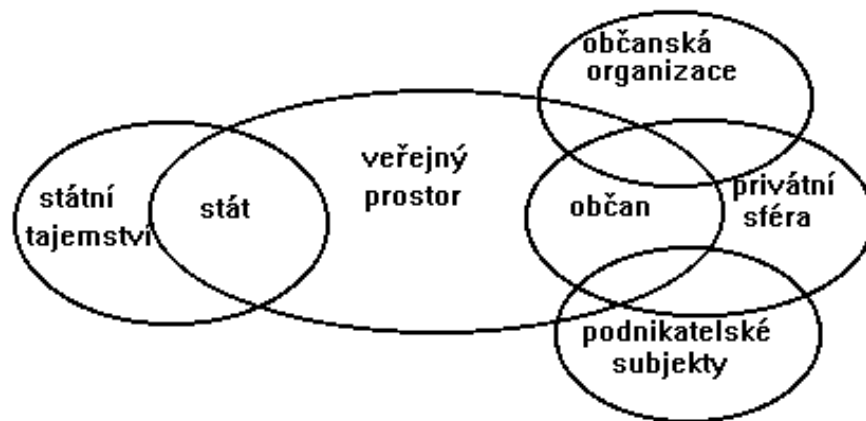
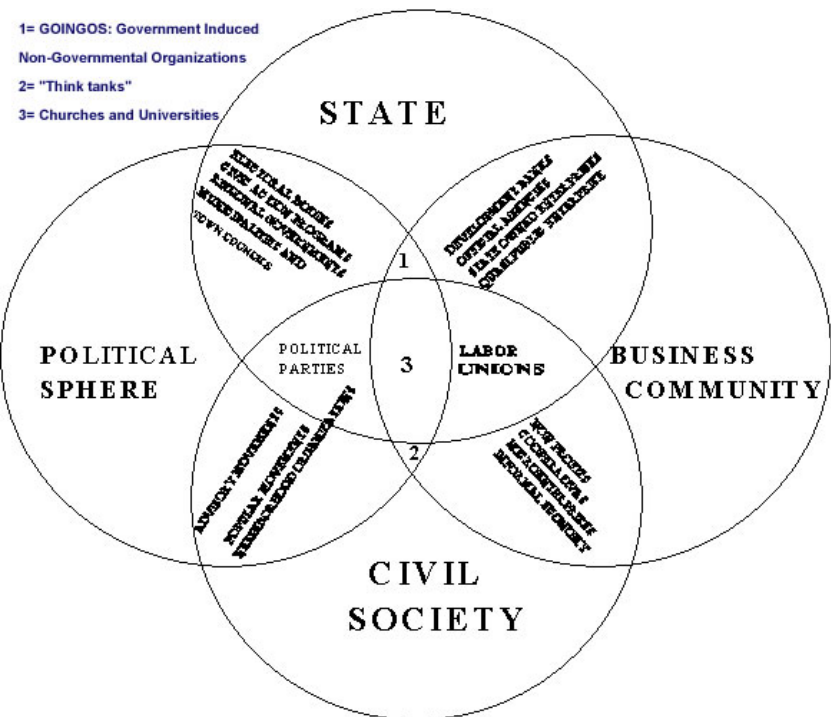
Jak uplatňovat koncepty občanské společnosti mimo euroamerickou civilizaci?

Bergrová, M. (sine dato): Občanský sektor. *Občanský sektor – studie a souvislosti*. pp. 91–99 [online] Available at: <www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni.php?stranka=kestazeni>. [Accessed 20. Juny 2008].

1= GOINGOS: Government Induced Non-Governmental Organizations
 2= "Think tanks"
 3= Churches and Universities

Source: Evers & Lcville, 2004

<http://www.ncvo-vol.org.uk/publications/publication.asp?id=1512>

<http://cbrayton.wordpress.com/category/rhetoric/>